ОТЪ ВИТОША ДО РОДОПА.

(България, Румелия и Турция.)

Пѫтни бѣлѣжки прѣзъ 1883 година.

(Продължение отъ VII книга.)

Подирь Русско-Турската Война прѣзъ 1877—1878 г., границитѣ на Одринската область ги стѣснихѫ. Русситѣ прѣвзехѫ почти цѣлата область. Не бидохѫ окопирани само Ахѫ-Челебийската и Султанъ-

[1]) „Да кажѫ, мълва става, да не кажѫ, хроническа болѣсть остава."

RodopskiStarini.com

Ерската кааза отъ Пловдивския санжакъ, и Гюмюрджюнската кааза отъ Гелиболский, както и още нѣколко малки приморски кретики отъ Гелиболския и Текиръ-Дагския санжаци. Въ централния градъ на областьта, въ Одринъ, русситѣ сѫ влѣзли на 8. Януарий 1878 год. и сѫ стояли тамъ до 4. Мартъ 1879 год.

По Берлинския Договоръ Одринската область са окастри, зарадъ да са искове отъ нея една нова автономна область, нарѣчена Ист. Румелия. Отцѣпихѫ са отъ Одринската область санджацитѣ: Пловдивский (безъ каазитѣ Ахѫ-Челеби и Султанъ-Ери въ Родопскитѣ планини) и Сливенский (цѣлъ) и западнитѣ части отъ каазитѣ Одринска, Мустафа-Пашанска и Кѫзѫлъ-Агачка отъ Одринския санджакъ. Тѣзи отцѣпени мѣста заедно съ нахията Котелъ (Османъ-Пазарска кааза, Търновски санджакъ, Дунавска область) и нахията Ихтиманъ (Самоковска кааза, Софиски санджакъ и область) съставлявѫтъ землището на днешната Ист. Румелия.

Слѣдъ като Турция занѣ отново мѣстноститѣ, които оставахѫ по Берлинския Договоръ подъ прямото ѝ управление, тя прѣустрои умалената Одринска область въ территориално отношение и за да ѝ даде по правилни и по-широки граници, тя присъедени къмъ нея Дари-Дерската и Eниджeнската каази отъ Драмския санджакъ (Солунска область). Направи са ново административно распрѣдѣление областьта на санджаци, каази и нахии. Съставихѫ са нови санджаци и нови каази и всичкитѣ каази са раздѣлихѫ по на нѣколко нахии. По тоя начинъ, като са усложни администрацията, отворихѫ са вакантни мѣста за множина упразднѣли турци чиновници изъ освободеното Българско; а съ отварянието на много нахии, даваше са нѣкаква власть на повечето голѣмци турци и християни отъ голѣмитѣ села, възъ основа на самоуправление и за улѣснение населенията.

Ето какъ е била распрѣдѣлена новата Одринска область подирь Берлинския Договоръ — слѣдъ заминуванието на окупационнитѣ войски[1]). Намалената почти на полвина область, уголѣмена съ двѣ каази отъ Султанъ-Ерската область биде распрѣдѣлена отъ първия подирь окупацията Гл. Управитель Реуфъ-Паша на 6 санджака (окрѫжия): Одрински, Кѫркъ-Клисийски (новъ) Гюмюрджунски (новъ), Димотишки (новъ) Гелиболски и Текиръ-Дагски.

Одринския санджакъ са дѣли на 4 каази: Одринъ (съ нахии: Юскюдаръ, Чока и Ада), Мустафа-Паша (съ нахия Чирменъ), Хавса (съ нахия Караджа-Салихъ) и Джифей-Ергине.

Кѫркъ-Клисийския санджакъ са дѣли на 7 каази: Кѫркъ-Клисе[2]) (съ нахии: Юскюпъ,[3]) Кавакли, Ескиполосъ, Коюва, Терзи-Дере и Бунаръ-Хисаръ), Люле-Бургазъ (съ нахии: Биюкъ-Карашджранъ и Ахмедъ-Бей), Хайреболъ[4]) (съ нахии: Василикосъ и Ай-Стефаносъ),

[1]) Тѣзи данни сѫ извлѣчени отъ Областний Календаръ (Рузнаме Вилаети Едрине) за 1883 год. (1300 отъ Елира).

[2]) Ловенъ-Градъ.

[3]) Скопо.

[4]) Агато-полъ.

RodopskiStarini.com

Виза (съ нахии: Сарай, Бегчи, Юрюнджукъ и Хакбуга), М. Търново, Бабай-Атикъ (съ нахии: Меркезъ и Кара-Халилъ) и Мидия (съ нахии: Букяръ-Хисаръ и Косчи-Казъ).

Гюмюрджунския санджакъ са дѣли на 6 каази: Гюмюрджуне (съ нахии: Марония, Шанджане, Кирили, Яся-Кьой, Шеихъ-Джума и Курай-Джедидъ), Ескиджа[1]) (съ нахии: Енидже, Сакаръ-Кая, Ясъренъ и Челенка), Ахж-Челеби (съ нахии: Чатакъ[2]), Исмиланъ[3]), Тозъ-Бурунъ, Сюитчукъ[4]) и Юге-Юзъ), Султанъ-Ери (съ нахии: Гьокъ-Виранъ, Ада и Терзи-Виранъ), Егри-Дере, (съ нахии: Машкуля, Ташлж, Ахди-Кебиръ, Дулащжръ и Давудъ[5]) и Дари-Дере (съ нахии: Акъ-Бунаръ и Шахинъ).

Димотишкия санджакъ са дѣли на 4 каази: Димотика (съ нахии: Кулели-Бургасъ, Салтжкъ, Караджа-Халилъ и Кара-Клисе), Орта-Кьой (съ нахии: Махмудли, Сеидлеръ, Дуганджа-Муслимъ, Демирлеръ, Дутлу и Мандрица), Суфули, (съ нахии: Батикли, Пашмакъ, Дербенди-Кебиръ, Кжзларъ-Беле и Кюбли), Деде-Агачь (съ нахии: Ферджикъ, Макри и Шахинларъ).

Гелиболския санджакъ са дѣли на 5 каази: Гелиболъ (съ нахии: Ипсала, Булаиръ и Тайфюръ), Кешанъ (съ нахии: Гребунъ, Сулихие и Паша-Еийдъ), Шаркьой (съ нахия Урша), Марнофетъ (съ нахии: Кестанболъ и Ганосъ) и Енесъ (съ нахия Коджа-Али).

Текиръ-Дагския санджакъ са дѣли на 4 каази: Текиръ-Дагъ, Малгара[6]) (съ нахии; Кузъ и Хмисметъ), Хайреболъ (съ нахия: Омуръ-Бей) и Чорла (съ нахии: Ерегли[7]), Наибъ и Инеджикъ).

По горнето распрѣдѣление, Одринската область има 6 санджака или окржжия (прѣди войната 5), раздѣлени на 30 каази или околии (прѣди войната 39), които пъкъ сж раздѣлени на 86 нахии или административни участъци.

Първия, подирь войната, Гл. Управитель Реуфъ-Паша направи както новото административно распрѣдѣление на областьта, тъй и въвежданието на нѣкакви прѣобразования въ управлението, за да незавиждкть християнскитѣ населения изъ Одринско на събратията си въ автономната Ист. Румелия и за да са завърнжть побѣгналитѣ слѣдъ русскитѣ войски българи и гърци изъ околноститѣ на Одринъ и Цариградъ. Реуфъ-Паша въведе реформи въ сждилищата, администрацията и полицията. Допустна много християни на областни служби, даже каймаками и мютесарифи видимъ християни[8]). Учреди едно

[1]) Сиеча или Ксанти.

[2]) Устово.

[3]) Смилянъ.

[4]) Вълчово.

[5]) Давудюво.

[6]) Мала-Гора споредъ г-на Ст. Джанскжзовъ.

[7]) Ираклия.

[8]) Ат. Узуновъ каймакамъ въ Мустафа-Паша. Георги-Паша мютесарифъ въ Димотика. Валията помощникъ, който е въ сжщото врѣме и мютесарифъ въ Одр. санджакъ е тоже християнинъ Васа Ефенди.

RodopskiStarini.com

ново учреждение подъ название „Полицейско Управление“, на което Началника е християнинъ и дѣйствуващитѣ подъ неговитѣ заповѣди полицейски служители въ окрѫжията, околиитѣ и нахиитѣ сѫ тоже християни.

Централното Управление на областьта е повѣрено на Гл. Управитель. Споредъ новитѣ наредби нему сѫ дадени на помощь за испълнение разнитѣ длъжности и за надзиравание хода въ всичкитѣ правителственни учреждения низъ областьта, слѣдующитѣ висши чиновници; помощникъ, директоръ на финанситѣ, директоръ на вътрѣшнитѣ работи, областенъ секретаръ, директоръ на общитѣ зграды, директоръ на просвѣщението, жандармерийски началникъ, областенъ прокуроръ и директоръ на телеграфитѣ и пощитѣ.

Валията е прѣдсѣдатель на областния съвѣтъ, който са състои отъ началницитѣ на областнитѣ учреждения. Подъ неговия прямъ надзоръ дѣйствуватъ четиретѣ висши областни учреждения, а именно: Областния управителенъ съвѣтъ, Отдѣлението на Правосѫдието, Главното Областно прокурорство и Отдѣлението на Просвѣщението.

Дѣлата на областьта са водятъ отъ слѣдующитѣ учреждения:

1. Финансово писалище,
2. Писалище на корреспонденцията,
3. Писалище на Областния Управителенъ Съвѣтъ,
4. Архивно управление,
5. Областна печатница,
6. Гражданско Апел. Сѫдилище,
7. Наказателно Апелативно Сѫдилище,
8. Писалище по десетъка и беглика,
9. Писалище за владалата,
10. Статистическо писалище,
11. Писалище за посвятенията (евкафъ),
12. Писалище за горитѣ.

Освѣнъ нареденитѣ учреждения въ Одринъ функционирятъ слѣдующитѣ областни коммиссии, съвѣти и учреждения по разнитѣ отрасли:

1. Главната коммиссия или главното настоятелство на областното училище Хамидие,
2. Коммиссия за испитвание подданството,
3. Помирителна коммиссия.
4. Коммиссия за испитвание адвокатитѣ,
5. Съвѣтъ за избирание чиновницитѣ,
6. Съвѣтъ за земледѣлие въ центра на областьта,
7. Съвѣтъ за търговията въ центра на областьта,
8. Коммиссия за настанявание прѣселенцитѣ,
9. Управление на косвеннитѣ налози (рюсуматъ),
10. Управление на телеграфитѣ и пощитѣ,
11. Областно жандармерийско управление,
12. Управление на гарнизона,
13. Полицейско управление (полиция идареси),

RodopskiStarini.com

14. Управление на втората часть отъ втория императорски воененъ корпусъ,
15. Първия клонъ на отдѣлението на главния щабъ,
16. Второ отдѣление по войсковото управление,
17. Отдѣление за описвание подлѣжащитѣ на наборъ младежи,
18. Отдѣление за описвание войницитѣ на дѣйствителна служба,
19. Сѫщо за описвание запаснитѣ,
20. Управление за пехотата отъ третия отдѣлъ на щаба,
21. Сѫщо за пехотата отъ четвъртия отдѣлъ,
22. Управление за конницата,
23. Интендантско управление съ 4 клона,
24. Канцелария за потрѣбноститѣ на войската,
25. Управление на областната централна болница.

Освѣнъ областнитѣ учрѣждения, въ Одринъ функциониратъ слѣдующитѣ санджакски или окрѫжни, градски и обществении учреждения:

1. Окрѫженъ Упр. Съвѣтъ,
2. Отдѣление на правосѫдието, раздѣлено на два клона: гражданско и углавно,
3. Сѫдебно слѣдователство,
4. Окрѫжно Търговско Сѫдилище,
5. Финансово писалище,
6. Писалище за окрѫжната корреспонденция,
7. Писалище за священно-законното сѫдилище (двѣ отдѣления),
8. Първостъпенно сѫдилище съ отдѣления: гражданско и углавно,
9. Управление по десетъка,
10. Писалище за нофузитѣ,
11. Писалище за посвятенията,
12. Отдѣление за сирацитѣ,
13. Градско общинско Управление,
14. Болница за страннитѣ,
15. Отдѣление за обществениитѣ дѣла,
16. Земледѣлческа касса,
17. Управление на горитѣ.

Както и по-напрѣдъ, всѣко религиозно общество си има своя община, която са грижи за чърковитѣ и училищата ѝ. Прѣдсѣдатели на тѣзи общини сѫ религиознитѣ началници на обществата; тѣмъ е оставена свобода да рѣшаватъ по любовенъ начинъ и нѣкои граждански распри. Прѣзъ врѣмето на русската окупация, въ Одринъ са учреди и българска Митрополия и са настани български владика. Ако и не припознаванъ официално, той си остана тамъ и слѣдъ заминуванието на руситѣ и до сега управлява чърковно-училищнитѣ работи на българското население въ областьта.

За подпомагание търговията въ Одринъ има клонъ отъ Отоманската Банка, а за повдигание на индустрията и земледѣлието нареждатъ са сега едно земледѣлческо и едно занаятчийско училище. Царското Военно Училище е прѣобразувано въ Военна Прогимназия.

RodopskiStarini.com

Турцитѣ имѫтъ нѣколко руждиета, гърцитѣ гимназия, българитѣ четирекласно и духовно училище, и другитѣ народности имѫтъ по нѣколко училища.

Областния вѣстникъ „Едирне“ сега са издава само на турски и грьцки и отъ него особенно издание са прѣпечатва отдѣлно на французский язикъ. Съ исхвърлянието на българския язикъ, турцитѣ искѫтъ да кажѫтъ, че българската народность е малочисленна въ сегашната Одринска область, когато една редовна и отъ едно просвѣтено правителство произведена статистика би доказала противното.

Града Одринъ западa отъ войната насамъ. Румелийската граница побърка редовнитѣ сношения на много мѣста съ града Одринъ. Освѣнъ това, близостьта на границата безпокои турското население въ града. По тая причина, мнозина отъ по-фанатицитѣ заможни мохамеданци, още отъ сега си продавѫтъ кѫщята и имуществата на християни и са прѣселявѫтъ въ Азия. Въ търговско отношение, града отъ день на день губи значението си. За просвѣтителенъ центъръ на българитѣ въ Одринската область, рѣчения градъ пакъ не са оказа за згоденъ, едно че по географическото си положение не спада въ срѣдата на областьта и друго, че съвсѣмъ му липсва българска интелигенция.

Гюмюрджюнский санджакъ.

Гюмюрджюнския санджакъ обнема юго-западната часть на Одринската область по новитѣ ѝ граници. Срѣдище на тоя санджакъ е градеца Гюмюрджюне, расположенъ подъ южнитѣ подножия на юго-источна Родопа, въ прибѣломорската тѣсна равнина, прочута по плодородието си. Тоя санджакъ е съставенъ подирь послѣдната русско-турска война: а) отъ Гюмюрджюнската кааза, която са числеше прѣди войната къмъ Гелиболския санджакъ; б) отъ Ахъ-Челебийската и Султанъ-Ерската каази, които прѣди създаването на Ист. Румелия бѣхѫ привързани къмъ Пловдивския санджакъ; в) отъ онъзи часть на Хасковската кааза (Пловдивски санджакъ), която при прокарването на границата между Ист. Румелия и Турция, по стратегически причини си остана на послѣдната; г) отъ Дари-Дерската и Енидженска каази, които са отцѣпихѫ отъ Дринския санджакъ (Солунска область), за да получи Одринската область подирь окастрованието ѝ по-правилни граници съ по-много крайбрѣжия. И тъй градеца Гюмюрджюне отъ околийски, стана окрѫженъ.

Гюмюрджюнския санджакъ граничи отъ къмъ истокъ съ Димотишския, отъ къмъ югъ съ Бѣлото-Море, отъ къмъ западъ съ Македония (Серрескиий санджакъ) и отъ къмъ сѣверъ съ Ист. Румелия (Пловдивското и Хасковско окрѫжия). Прѣзъ Гюмюрджюнския санджакъ, Одринската область са сношава съ Македония по сухо; прѣзъ сѫщия санджакъ, голѣма часть отъ Одринската область са сношава съ Ист. Румелия.

Землището на Гюмюрджюнския санджакъ е распрѣдѣлено на

RodopskiStarini.com

6 каази: Гюмюрджюнска, Скеченска, Ахжръ-Челебийска, Султанъ-Ерска, Игри-Дерска и Дари-Дерска. Тия каази сж раздѣлени на 26 нахии или участъци, за улѣснение на онѣзи села, които сж далечъ отъ срѣдищата на каазитѣ.

По-голѣмата часть отъ тоя санджакъ са състои отъ юго-источнитѣ ребра на Родопитѣ и е слѣдователно мѣсто планинско; по-малката часть е равно поле въ прибрѣжието на Бѣло-Море. Ахж-Челебийската, Дари-Дерската, Игри-Дерската и Султанъ-Ерската каази сж планински мѣстности въ Ардиното корито, Гюмюрджюнската кааза е наполу поле, а Скачанската е повече поле.

Болшинството на жителитѣ въ градеца Гюмюрджюне е турско. Слѣдъ турцитѣ по численностьта си слѣдвжтъ гърцитѣ, но тѣ сж образувани отъ прѣселени изъ околнитѣ села българи, така сжщо както станимашкитѣ гърци. Зимно врѣме и пазаренъ день Гюмюрджюне има български видъ. Зимно врѣме тамъ живѣжтъ, търгувжтъ и работжтъ българи: овчари, абаджии, терзии, дюлгери и калайджии низъ Ахж-Челебийско, Рупчонско и Дари-Дерско; а въ пазаренъ день града са пълни отъ мжже и жени отъ околнитѣ български села, които сж и до днесь останали въ най-голѣма простотия. Въ плодородната Гюмюрджюнска равнина зимувжтъ съ стадата си всичкитѣ по-богати скотовъдци отъ Срѣдня и Източна Родопа, а въ Ениндженското поле онѣзи отъ Западна Родопа. Стадата си тѣ скарвжтъ тамо прѣзъ Септемврий, а ги искарвжтъ на лѣтнина въ Родопитѣ, заедно съ стадата на турцитѣ земледѣлци отъ приморската равнина. Въ Гюмюрджюнската приморска равнина рѣдко вали снѣгъ до една педя и рѣдко пжти тоя снѣгъ са задържа повече отъ единъ часъ. Многобройнитѣ стада, тамъ цѣла зима са хранжтъ съ останалата суха трѣва по-полето.

Градеца Гюмюрджюне прѣзъ послѣдната Русско-Турската война е завзиманъ отъ русситѣ. Една часть отъ кавалерията на Генералъ-Лейтенанта Скобелева I, а именно бригадата на Генералъ-Майора Чернозубова (Казанский Драгунски и 30-ий Казашки полкове), която бѣ проводена да прѣслѣдва разбѣганата са турска войска — слѣдъ боя при Пловдивъ на 3. Януарий — възъ Родопскитѣ долини, прѣзъ Тополово, Ксенликъ и Кираджиларе за къмъ Местанли и Гюмюрджюне, на 25-ий Януарий завзе Гюмюрджюне. Властитѣ и населението посрѣщнали русситѣ тържественно, та че слѣдъ като са узна, че на 19-ий Януарий било станало прѣдварителното примирие и била приета демаркационна линия, по която Гюмюрджюне си оставаше да бжде занято отъ турски войски до сключванието на мира, казацитѣ отстжпихж назадъ въ Родопитѣ къмъ Ардината долина, отъ гдѣто прѣзъ Деде-Агачъ, Софиле и Димотика, заминали за Едрене[1]).

Подиръ мира градеца Гюмюрджюне са подигна малко нѣщо. Като стана сѣдалище на мютесарифинъ, правителственнитѣ учреждения са увеличихж и поради това нѣколко нови зграды са направихж за учрежденията. Като центръ на санджакъ, установи са тамо постоян-

[1]) Гл. Двадцать мѣсяцовъ въ дѣйствующей Армий, 1877—1878 г. Томъ II, Стр. 623—643.

RodopskiStarini.com

но прѣбиване на царски войски. По положението си между Бѣлото море и Родопскитѣ планини, търговията са улучшила и много бѣжанци изъ градоветѣ на освободено българско са заселихѫ тамо, дѣто имѫтъ възможность да са занимавѫтъ съ земледѣлие, скотовъдство, търговия и промишленность (табаклѫкъ и сарачлѫкъ). Тамъ са улучшила търговията и на онѣзи българи, които зимно врѣме тамъ са занимавѫтъ съ шияние и продавание абяни дрѣхи съ много гайтанови обтоки и шарила; защото носителитѣ на такива дрѣхи са умножихѫ съ заселенитѣ бѣжанци. Като една отъ първитѣ южни станции за стокитѣ, що са внасѭтъ и изнасѭтъ за и изъ Родопитѣ, Гюмюрджюне си има добра бѫдѫщность въ търговско-промишленно отношение.

Сега по новото устройство на Одринската областъ, управлението на Гюмюрджюнския санджакъ е повѣрено на единъ Мютесарифинъ, подъ надзора и рѫководството на когото са нахождѫтъ слѣдуѭщитѣ висши чиновници: муавининъ, окр. наибинъ, окр. мюфтия, окр. счетоводитель, окр. секретарь, бир. на десетъчното даждие, чиновникъ по статистиката и евкафъ. Тѣзи висши санджакски чиновници надзиравѫтъ и отговарѭтъ за всичкитѣ служби въ санджака.

Въ Гюмюрджюне личѫтъ слѣдуѭщитѣ учреждения: Окрѫж. Съвѣтъ, Апел. Сѫдилище, Окр. Сѫдилище, Гражданско Сѫдилище, Търговско Сѫдилище, Шераатско Сѫдилище, Счетоводство, Окр. Канцелария, Управление на десетъцитѣ, Статистическа Канцелария, Горско Управление, Управление на господарственнитѣ земи, Комиссия по Просвѣщението, Градски Сѫвѣтъ, Бирничество, Емлячна Комиссия, Земледѣлческа Касса, Сиротска Касса, Управление на Жандармерията, Управление на Полицията, турско общинско управление, грьцко общинско управление и еврейско общинско управление.

Образованието въ тоя санджакъ стои на много долня степень. Въ двѣтѣ мѫжки грьцки училища въ окр. градъ са учѫтъ до 150—200 момчета, а въ дѣвическото до 50 момичета. Учението са прѣподава по старата метода. Турцитѣ имѫтъ едно училище. Въ него тъзъ година слѣдвѫтъ 23 ученика. Въ града нѣма българско училище, а въ околнитѣ села едвамъ слѣдъ войната са отворихѫ български училища подъ попечителството на Екзархията. Въ Гюмюрджюне има двѣ православни черкви. Въ едната, само на Колада и Великь-день са почита и попѣва нѣщо на славянски, за радость и утѣшение на българитѣ занаятчии и търговци, които десятъ мѣсеца прѣзъ годината прѣживявѫтъ въ Гюмюрджюне.

Отъ другитѣ каази, привързани къмъ тоя санджакъ, само въ Ахѫ-Челебийската и Дари-Дерската има български училища. Въ първата има повече отъ 15 училища, а въ втората едничко въ едничкото смѣсено село Дари-Дере — срѣдище на каазата. Всичкитѣ други села въ Дари-Дерската кааза сѫ чисто помашки.

Ахѫ-Челеби.

Въ срѣдния поясъ на Родопитѣ, въ горното корито на р. Арда и въ горнитѣ притоци на Скечювската рѣка лѣжи пространството,

RodopskiStarini.com

което въ старо врѣме са е зовало съ едно име *Карстата-Гора*, а слѣдъ прѣвзиманието на това краище отъ турцитѣ и слѣдъ въвожданието тамъ на мохамеданството е прѣименувано *Ахжръ-Челеби* [1]). Това краище има географически граници: отъ къмъ югъ южнитѣ поли на Срѣдна Родопа, отъ къмъ юго-западъ вододѣла на Арда и Мѣста, отъ къмъ западъ и сѣверъ вододѣла на Арда и Марица, отъ къмъ истокъ притока Давудювската-Рѣка до втичението ѝ въ р. Малка Арда подъ Старо Село и вододѣла на Арда и Сьоютли. Административнитѣ граници на тая кааза прѣди войната бѣхѫ: Пловдивската, Хасковската, Дари-Дерската, Ениджеиската и Драмската каази, а слѣдъ войната — Рупчонската околия, Драмската, Скичепската и Дари-Дерската каази.

Прѣди войната каазата Ахжръ-Челеби е съставлявала часть отъ Пловдивския санджакъ; слѣдъ Берлинския Договоръ, тя като не влизаше въ границитѣ на автономната область Ист. Румелия, привьрзана биде къмъ новосъставения Гюмюрджюнский санджакъ.

Старата история на това краище е доста тъмна за сега, защото въ ново врѣме географията за онъзи страна е много бѣдна. На повечето карти виждаме бѣло. Мѣстото тукъ позволява да са каже само толкозъ, че сегашното краище Ахжръ-Челеби е съставлявало часть отъ римската provincia Rhodope, споредъ административното распрѣдѣление на римското царство въ 297 г. п. Р. Хр. [2]) и е било населено отъ славянското плѣме *Смоляне*, на което историцитѣ Шафарикъ, Дриновъ и Иречекъ до неотдавна сѫ търсили жилището въ юго-западна Родопа по срѣдното течение на р. Мѣста [3]). Послѣдния отъ тѣзи историци, напослѣдиѣ разсвѣтли съ доказателства истината [4]). Въ края на 9-ий и въ началото на 10-ий вѣкъ, оставени сѫ свѣдения за сѫществуванието на Смолянска Епископия, като часть отъ Филипийската Епархия [5]). Въ края на 12-ий вѣкъ, споменува са область 20 дена τῶν Σμελένον [6]). 150 годинни по-кѫсно, това краище са именувало Меропа [7]) и Момчилъ Войвода му билъ назначенъ за управитель [8]). Слѣдъ завладѣванието на това краище отъ турцитѣ, което завладѣвание, впрочемъ споредъ мѣстнитѣ прѣдания, е станало по-сѣтнѣ, т. е. нѣколко десетки години слѣдъ прѣвзиманието на Тракийското поле и приморската равнина, това краище е нарѣчено Ахж-Челеби, на името на нѣкой си потурнакъ, който е ималъ еничерски чинъ Ахж-Баба и види са за нѣкакви заслуги по распространението на исляmизма, краището е било подарено нему и прозвано на неговото име. Старитѣ хора наричѫтъ и до днесь това краище *Карстата-Гора*. Това послѣдно прозвище трѣба да има нѣкаква свързска съ пл. *кръстовъ* кѫдѣ Кара-Куласъ и съ *Карсто-поле*, старото име на мѣстото, дѣто сѫ основани сегашнитѣ български села Габрово и Ени-Кьой (близо до скеча) и дѣто прѣди врѣме е било сѣдалище на Митрополитъ, наричанъ Христополски.

---

[1]) Гл. Спомѣни за страшната пролѣть въ Ахжръ-Челеби прѣзъ 1876 год. стр. 5—7, 24. Марица. VIII. 742, 743.

[2]) С. П. Сп. X. 16. [3]) Иречекъ. Ист. Болгаръ 148. [4]) С. П. Сп. II. 68. X. 21. [5]) Сѫщо X. 18—20. [6]) Сѫщо X. 21. [7]) Сѫщо X 23. [8]) Сѫщо VI. 146

RodopskiStarini.com

Многото грамади отъ крѣпости, черкви и манастири, расхвърляни по цѣлото горно корито на Арда и наименованията „черквището“, „градището“ и „градоанъ“ ни напомнювжтъ борбитѣ, що сж имали грьцкитѣ и български царье, както по между си, така и съ разни мѣстни князове. Покорението на краището подъ турцитѣ, въвождането на исляшизма, нахлуванието ежегодно на турскитѣ номади *юрюцитѣ* е било съпровраждано и тукъ съ продължителни борби. Тия сж причинитѣ, дѣто по-голѣмата часть отъ старитѣ села сж разрушени и повечето отъ сжществуващитѣ днесь сж нови. Истурчванието е станало чрѣзъ насилия, заплашвания и обѣщания. За това свидѣтелствувжтъ мѣстнитѣ пѣсни. Турчанието е ставало прѣди 280 години; но по-вѣрно може да са види това въ списъцитѣ на Епархиитѣ. Датата на изчезнуванието на Смилянската и Крьстополска Епархии е и дата на турчанието. Прѣзъ врѣмето, когато сж вързували *хайтитѣ* (Кърджалии) пакъ сж потурчени по нѣколко фамилии въ нѣкои села.

Въ послѣдната четвъртина на миналото столѣтие Ахжръ-Челеби е владѣяно отъ Сюлюманъ-Ага, помакъ прѣселенъ отъ Чепеларе въ Пашмаклж. Какъ е станалъ той тамъ управитель, да ли по назначение отъ Одринъ или съ силата на оржжие, не са знае. Знае са, че той е ималъ двѣ жени: една християнка Мария отъ Райково и друга мохамеданка; първата му родила петина синове, а втората двамина. Слѣдъ смьртьта му, наслѣдилъ го втория му синъ отъ ахрянката Кючюка Шишманъ-Ага; но първородния му синъ отъ Мария, Хаджи Мустафа-Ага, му е отнелъ властьта и той станалъ *аянинъ*. Хаджията е билъ прочутъ голѣмецъ. Той е обдарилъ краището съ нѣколко калдържмени пжтища, отъ които по-главни сж: пжть отъ Влахово прѣзъ Устово до Райково и пжтя отъ Кошница до с. Арда. Той е направилъ и нѣколко моста и джамии по селата, слѣдъ възврыщанието си отъ потушеното въстание въ *Мадень-Кьойлери*. Въ съюзъ съ Хаскьойский Еминъ-Ага [1]) въ кърджалийскитѣ години, тѣ двамата прѣвзели Гюмюрджина, дѣто Хаджи-Ага билъ поставенъ за владѣтель. Слѣдъ несполуката имъ да прѣвземжтъ Пловдивъ, тѣ изгорили Станимака. Разбити тѣзи двама съюзници, Еминъ-Ага побѣгналъ неизвѣстно кждѣ, а Хаджията са прибралъ въ Пашмаклж. Не слѣдъ дълго врѣме, царщината назначила за деребей брата му Салиха, който са билъ нѣколко врѣме съ Хаджията, доде сполучилъ да го покори и убие по единъ най-вѣроломенъ начинъ.

Тридесеть и тригодишното властвувание на братоубиеца Салихъ-Ага въ Ахжръ-Челеби, пълно съ тиранства, мжки и тѣглила за населението безъ исключение на вѣра, за дълго врѣме има да са прѣдава като едно страшилище за потомството. — Къмъ подвластното си краище, той са е отнасялъ както къмъ поробена отъ него страна. Но и Салиха постигнала участьта на брата му. Черешовлянина Агушь, покрай услугитѣ, що принесълъ на царщината прѣзъ врѣмето на Али-Пашовия бунтъ въ Янина, успѣлъ да наклѣвети въ Цариградъ Салиха, който вързанъ билъ закаранъ въ Гюмюрджюне и съ измама уда-

---

[1]) С. П. Сп. XIV. 183.

RodopskiStarini.com

венъ. На мѣстото му проводили отъ Едрене нѣкого си Юсуръ-Ага, турчинъ. Като такъвъ, той не можалъ да придобие почетъ между мѣстнитѣ аги и сеймени; заради това отъ Едрене проводили на мѣстото му нѣкого си Халилъ-Ага, който по сѫщитѣ причини билъ вдигнатъ и на мѣстото му назначили Салиховия съперникъ Агушъ-Ага.

Агушъ-Ага тоже не можалъ да са закрѣпи на деребейския столъ, ако и да прѣмѣстилъ сѣдалището си отъ Пашмаклѫ въ Райково, слѣдъ като са увѣрилъ, че Салиховитѣ братя Шишманъ-Ага и Жюрнала, твърдѣ лѣсно могѫтъ да го проводѭтъ на другия свѣтъ. Споменатитѣ Салихови братя не го оставяли спокоенъ и въ Райково. Отъ врѣме на врѣме тѣ го нападали съ дружини и го принудили да повика низамъ-аскери отъ Драма, за да го вардѭтъ. При всичко това, краището са намирало въ постоянни вълнения, вслѣдствие на което дошла коммиссия отъ Драма да помири борящитѣ са за власть. Работата са свършила съ свалянието Агуша и съ замѣстванието му съ единъ турчинъ Арифъ-Ага.

Слѣдъ година врѣме, той билъ замѣстенъ съ Жюрнала Юсеинъ-Ефенди, който тоже не можалъ да са застои повече отъ двѣ години, защото са скаралъ съ Гюмюшь-Гердана, поради едно прѣдприятие, по доставяние аби за царската войска. Това стана причина, че Ахѫръ-Челебийския мюдюрлюкъ обърнѫли къмъ Пловдивския Пашалѫкъ и за мюдюрь проводили отъ Пловдивъ турчинъ. Слѣдъ малко врѣме на мѣстото му билъ назначенъ Хаджи-Аговия синъ Хасанъ-Бей, който, като замѣсенъ въ злоупотрѣблението на заржчанитѣ за царската войска аби, билъ слѣдъ малко врѣме отчисленъ. Отъ тогава до 1863 год. за мюдюри, и отъ 1863 год. насамъ за каймаками са назначавѫтъ все странни лица.

Както са каза и по-горѣ, краището лѣжи въ горното корито на р. Арда. Повечето села сѫ разложени въ долината на Арда и притоцитѣ ѝ: Текиръ-Дере, Чангѫръ-Дере, Янузъ-Дере, Кючюкъ-Дере, Биюкъ-Дере, Чърна-Рѣка, Бѣла-Рѣка, и Малка-Арда. Само нѣколко села, извѣстни подъ името *ютегюзъ-кьоилери* или *отвѫднитѣ села*, лѣжѫтъ задъ водораздѣла между Арда и Скеченската рѣка и водитѣ отъ тѣхъ са стичѫтъ въ послѣдната.

Въ Ахѫръ-Челеби има до 80 села, които по административното распрѣдѣление отъ 1863 год. съставлявѫтъ 42 общини, расложени по рѣки както слѣдва:

Въ долината на Чърна-Рѣка лѣжѫтъ общинитѣ: Пашмаклѫ, Горно-Райково (см.), Долно-Райково, Устово (хр.), Влахово, Трьнъ, Фѫнджжакъ, Чамлѫджа и Вълчово (ахр.). Въ долината на Малка-Арда сѫ разложени селата: Старо-Село (ахр.), Пятково (см.), Карлуково (хр.) и Виюво (ахр.). Въ коритото на Бѣла-Рѣка лѣжѫтъ: Горноа Дере-Кьой. Долно-Дере-Кьой и Левочюво (хр.). Въ долината на сѫща Арда сѫ расхвърлени селата Чокманово, Алами-Дере (хр.), Арда (см.) Хасанково, Черешово, Товъ-Бурунъ, Буково, Смилянъ, Горни-Палась, Долни-Палась и Топуклу (ахр.). Въ Текирската долина лѣжи селото Текиръ (ахр.); въ Чангѫрдерската — Чангѫръ и Куфалджа (ахр.). По малкитѣ Ардини притоци: Янузъ-Дере, Кючюкъ-Дере и Биюкъ-Дере,

RodopskiStarini.com

лѣжжтъ села съ сжщитѣ имена (ахр.). Въ отвжднитѣ села спадатъ общинитѣ: Мочюранъ, Демирджикъ, Козлуджа, Пашовикъ, Мустафчово, Гюкча-Бунарь, Кетенликъ, Вълканово и Елесча (ахр.).

Всичкото население въ това краище е българско. Половината или нѣщо повече отъ половината исповѣдватъ мохамеданството и са наричатъ *ахряне.* Истинското число на всичкитѣ жители не може да са знае, защото точно народно прѣброявание до сега не е направяно; та че не може да стане, додѣто едно образовано правителство не стане господарь на онзи затънтенъ край. По повьрхностни прѣсмѣтания, числото на жителитѣ са движи между 55—60,000 души, отъ които до 500 цигане-мохамеданци, които говорятъ българский язикъ.

Отъ 80 села, 60 сж Българо-мохамедански, 16 сж Българо-християнски и 4 смѣсени. Долината на Бѣла-Рѣка е населена исключително съ християни; въ Малка-Арда болшинството е християнско, въ Чьрна-Рѣка болшинството е мохамеданско, а въ собственна Арда и горнитѣ ѝ притоци има само 4 християнски села и едно смѣсено; а останалитѣ все сж мохамедански.

Най-голѣми села сж: Устово, Райково, Пашмаклж и Смилянъ. Сѣдалище на Управлението е смѣсеното село Пашмаклж.

Домакинствата сж едносемейни. Женското население е по-многочисленно отъ мжжкото, защото по поминъчни причини мжжкото население, което е принудено да прѣкарва по-голѣмата часть отъ годината въ чюжбина, голѣма часть изоставя родния си край и са изженва другадѣ, най-вече въ приморската равнина.

Облѣклото — и женското и мжжкото — е яко и красиво. Може да са каже, че въ Ардиното горно корито живѣе най-питомното изъ между Родопскитѣ населения. Заради това и жилищата сж добрѣ устроени. Всѣко по-голѣмо селце има изглѣдъ на градецъ, съ каменни двукатни кжщи съ лица обьрнжти къмъ рѣката, дола или стръмнината.

Нарѣчието въ това краище прѣдставлява много особенности, които не са срѣщатъ ни въ источното, ни въ западното български нарѣчия, най би могли да съставляватъ основи за особенний клонъ на българския говоръ — южно-българско нарѣчие. По-главни особености сж: тройнитѣ членове, мѣстоимения и нарѣчия, дателния и творителния падежи и носовия звукъ oъ=oa. Мохамеданскитѣ българи изговарятъ числата по турски. Тѣ сж замѣнили и собственнитѣ имена, въ старитѣ народни пѣсни съ турски собственни имена.

Поминъка е мжченъ. По голѣмата часть отъ населението ходи по чужбина да упражнява занаятитѣ: зидарство, шивачество, мѣдникарство и калайджийство, за да поддьржатъ домакинствата си. Подирь занаятитѣ иде дребното скотовъдство и най-сѣтнѣ земледѣлието. Работятъ са много аби, които, изшити въ дрѣхи или сурови, изнасятъ са за Пловдивско, Македония, Одринско, Бѣломорскитѣ острови и Мала-Азия. Пжтищата сж плазински, тѣсни. Едвамъ въ послѣдно врѣме, турското правителство по военна нужда е започнало да прави посрѣдствомъ ангария коларски пжть отъ Пашмаклж за Гюмюрджина.

Възражданието на християнитѣ въ Ахж-Челебийско проникнж

RodopskiStarini.com

рано, благодарение на случая, дѣто слѣдъ 1840 год. това крайще бѣше отцѣпено отъ драмския Пашалъкъ и привързано къмъ Пловдивския. Административнитѣ, поминъчнитѣ и търговскитѣ свързски съ Пловдивъ не можахѫ да не повлияѭтъ за събужданието на дълго врѣме спалата българска народность. Въ 1860 год. са доставихѫ славянски книги въ Устово. Въ 1865 са въведе българский языкъ въ училището на сѫщото село. Въ 1870 год. слѣдъ прогласението на Царския Ферманъ за българска чьрква са подигнѫ общъ бунтъ противъ грьцкитѣ чьрковни книги, исхвьрли са грьцкия языкъ отъ всичкитѣ училища и са замѣсти съ българския. Най-много заслуги по възраждането на българитѣ въ Ахж-Челебийско сѫ принесли учителитѣ: Хр. П. Ковачовъ, Д. Д. Македонски и Марко Саввовъ. Рупченския просвѣтитель, старий Даскалъ Димитръ и тукъ е работилъ, като е разнасялъ да продава на поповетѣ славянски часослови и псалтири. За събужданието на българитѣ косвенно е спомогналъ и Святогорския калугеринъ, исповѣдникъ на всичкитѣ села, дядо попъ Глигоръ. Той е насърдчавалъ по-пьргавитѣ попове да прѣвеждѫтъ чьрковнитѣ проповѣди и святскитѣ жития на български языкъ — по мѣстното нарѣчие — и да проповѣдвѫтъ въ чьрквитѣ всѣки праздникъ.

Просвѣщението успѣшно отиваше слѣдъ 1870 год. Скечанския Владика, Иларионъ Каркала, нѣколко години наредъ позорно са гони изъ всичкитѣ села. Адресси подирь адресси са испращахѫ до Одринския Валия и до Султана за да са присъедини каазата и чьрковно къмъ Пловдивъ. Прѣзъ 1872 год. имаше трикласни училища въ Устово, Горно и Долно-Райково. Прѣзъ лѣтото въ 1873 година Пловдивския Панаретъ съ разрѣшението на Високата Порта ходи въ всички Ахж-Челебийски християнски села.

Слѣдъ Срѣдно-Горско-Родопското възстание работитѣ са побъркахѫ. Властитѣ притѣснявахѫ отрѣченото отъ патриката население[1]). Прѣзъ Русско-Турската война правителството взе реквизиция до 700 товарни добитъци и до 200 души кираджии само отъ онѣзи села, които прѣзъ врѣмето на възстанието не са отрѣкохѫ отъ Екзархията. Прѣзъ Декемврий 1877 год. правителството взе дѣ-да-си товаренъ добитъкъ, безъ да глѣда чий е.

Когато са разбѣга турската войска възъ Родопитѣ, слѣдъ ужасния тридневенъ бой въ сѣвернитѣ Родопини поли, селата лѣжащи по бѣломорския пѫть, много пострадахѫ. Долно-Дере-Кьой, Босотина и Устово бѣхѫ разграбени. Много кѫщи бѣхѫ изгорени. Босотинската чьрква изгорихѫ, а Дере-Кьойската и едната Устовска обрахѫ и разсипахѫ.

На 17. Януарий вечерьта Кавказската Казашка Бригада (часть отъ Кавалерията на Генерала Скобелева I-ий), гоняйки разбѣгалата са турска войска, пристигна въ Устово. Началника на тоя, кажи го, партизански отрядъ, учреди мѣстно управление съ християнска полиция, пропѫди турскитѣ власти отъ Пашмаклѫ, запечата турския конакъ и уреди продоволственъ пунктъ въ Устово. Слѣдъ като

[1]) Гл. Спомѣни за страшната пролѣтъ въ Ахж-Челеби прѣзъ 1876 год.

RodopskiStarini.com

разметна реквизиция и вжтрѣ въ единъ день са събра голѣмо количество ръжь, овесъ и сѣно за въ случай че са испроводи подирь него друга русска войска, слѣдъ два деня заминж съ отряда низъ р. Арда, прѣзъ Паласъ, Топукли, Вълчово, Маданъ, Дари-Дере, и отъ тамъ по Арда, замина за Едрене. Тѣзи казаци, прѣзъ дѣто минахж, обезоржжвахж турскитѣ войски и мохамеданското население. Само при Паласъ сж имали една сбивка съ турския аскеръ, скритъ въ единъ ханъ. Тамъ погинж и единъ казакъ.

Подирь, въ първитѣ дене на Февруарий, дойдохж въ Ахж-Челеби троица русски офицери съ 30 казака, за да туржтъ знакове на демаркационната линия, означена по прѣмирието на 19. Януарий. Слѣдъ като забиколихж долината на Арда, върнахж са въ Пловдивъ. Подирь тѣхъ никакви русски войски не дойдохж. Приврѣменнитѣ мѣстни управления започнахж да са обезсърдчаватъ. По Св. Стеф. Договоръ, Ахж-Челеби си оставаше подъ прямото управление на Турция; но понеже властитѣ на послѣдията бѣхж изчезнали въ голѣма часть отъ Родопитѣ, Англичанина Сенклеръ подигнж въ Источна Родопа Мохамеданското Родопско въстание, което са распространи и въ Ахж-Челеби отъ 1. до 15. Мартъ. Когато възстанието прѣминж и вжтрѣ въ границитѣ на Св. Стефанска България, русситѣ прогонихж възстанницитѣ изъ источния Рупчосъ. Помацитѣ бѣхж подплашени отъ гърмежа на русскитѣ топове и започнахж да бѣгжтъ изъ Ахж-Челеби. Българитѣ тогавѣ са подигжтъ и прогласявжтъ въ края на Май ново приврѣменно християнско управление съ сѣдалище въ Устово. Въ това врѣма дойде турска редовна войска отъ Драма и тури край на безначалието въ Ахж-Челеби. Установихж са изново турскитѣ власти, всичко минжло са забрави и работитѣ влѣзохж въ своя редъ.

Ахж-Челебийската кааза са обърна административно къмъ новосъставенния Гюмюрджюнский санджакъ. А въ чърковно отношение българскитѣ общини са подведохж подъ вѣдомството на Одринския Български Владика. Гъркоманитѣ, които слѣдъ Русско-Турската война доста са намалихж, слѣдвжтъ да припознавжтъ Скеченския Грьцки Владика. Турскитѣ власти са отнасжтъ добрѣ съ християнитѣ. Давжтъ имъ колкото за лице достжпъ и за правителственни длъжности, но нито християнитѣ, нито ахрянитѣ сж благодарни отъ чиновницитѣ, едно, защото по Реуфъ-Пашовитѣ прѣобразования на администрацията въ Одринската область чиновничеството е уголѣмено, и друго, защото са не прѣдпочита мѣстния елементъ, а са проваждатъ за чиновници хора изъ двѣтѣ освободени Българии и изъ Босна и Херцеговина. Особенно, ахрянитѣ много негодувжтъ противъ ябанджийскитѣ кучета.

Сега въ Ахж-Челеби има и християнска полиция, състояща отъ единъ юзбашия и петь долни чина. Юзбашията е Полякъ, а подвѣдомственнитѣ му — гърци отъ Димотика и Едрене. Полицията наблюдава, да не би нѣкждѣ мохамеданцитѣ да пакостжтъ на християнитѣ. Полицейскитѣ носжтъ униформа, както жандармитѣ въ Одринъ прѣзъ врѣмето на русската окупация, обути сж съ чижми, огиздени сж съ алени фесове и нижтъ окачени на шиитѣ си по една мѣсецообразна жълта тенекия съ надписъ по турски *„Полиция идаареси."*

RodopskiStarini.com

На юзбашията са плаща 666 гр., а на долнитѣ чинове по 333 гр. мѣсечно.

Училищата подирь войната са съживихѫ, ала не могѫтъ да са подигнѫтъ до точката, на която стояхѫ прѣди войната. Мнозина учители напускахѫ краището и са прѣселихѫ въ България и Ист. Румелия[1]). Послѣ, свързскитѣ съ Пловдивъ са ослабихѫ. Духовния и просвѣтителния центръ за Ахѫ-Челебийскитѣ българи са прѣмѣсти въ далечния Одринъ, гдѣто нѣма никаква живость, никакво распространяѭще са влияние въ просвѣтително отношение. Чакъ сега, прѣзъ това лѣто, Митрополията бѣ подсѣтена отъ Екзархията да изиска статистически свѣдения за числото на християнскитѣ села, кѫщи, черкви, училища, попове, учители, учителки и ученици. Черковнитѣ работи сѫ разстроени. Нѣма никаква свързска между българскитѣ общини. Освѣнъ това по лични причини, нѣкой священници не искѫтъ да признавѫтъ Владиковия Намѣстникъ Попъ Гаврилла.

Подирь войната поминъка е подобренъ. Сега повече аби и абяни дрѣхи са искѫтъ; защото голѣма часть отъ избѣгалото изъ Сѣверна и Южна България мохамеданско население са засѣли въ Македония, Одринско и Мала-Азия, въ които страни са изнасѭтъ аби изъ Ахѫ-Челебийско. Увѣличенъ мохамеданския елементъ въ споменѫтитѣ мѣстности, увѣличава са и количеството на потрѣбляѭщия са за обличание материалъ. Освѣнъ абитѣ, започнахѫ да правѭтъ и шаяци. Рѫчната женска работа е недостатъчна, за да са изработѭтъ толкозъ аби, колкото трѣбѫтъ за изнисание. За да са удовлетвори тоя недостатъкъ, доставени сѫ двѣ машини за влачение вълна — прѣди войната бѣше само една. При всичко това, работническитѣ дневни заплати сѫ уголѣмени. Женската рѫчна работа тоже са възнаграждава сега по-скѫпо.

Поминъка още повече би са подобрилъ, ако турското правителство са погрижаше да поправи търговскитѣ пѫтища отъ Устово за Драма, Серресъ и Скеча, вмѣсто да прави военния пѫть отъ Гюмюрджюне прѣзъ Дари-Дере, Устово и Пашмаклѫ до Румелийската граница. Между селскитѣ пѫтища, поправени само единъ пѫть прѣзъ 1868 год., сѫ сега много развалени. На много мѣста трѣба да са помага на товарения добитъкъ, за да прѣмине нѣкоя стрьмнина. Тукъ хората не помнѭтъ, правителството да е отпуснѫло нѣкога петь пари за поправка на пѫтищата. Не стига това, ами то прѣди войната размѣтна върху населението 42.000 гр. за купуване въ Пашмаклѫ една кѫща за телеграфна станция, а слѣдъ войната то размѣтна на всѣка кѫща по единъ дерекъ, заедно съ побиванието му, за да са прокара телеграфната жица отъ Дари-Дере до Пашмаклѫ.

За по редовно събирание данъцитѣ, прѣзъ 1883 год. видѣхъ да са расхождѫтъ изъ селата нѣколцина наглѣдници, повечето страни. И това е една отъ Реуфъ-Пашовитѣ реформи. Тѣзи надзорници по събиранието на данъцитѣ, постоянно забикалѭтъ селата и заедно съ селскитѣ мухтари размѣтѫтъ и сабирѫтъ даждията. Прѣди войната,

[1]) „Марица“ IV. 310.

RodopskiStarini.com

правителството оказваше на селскитѣ съвѣти само общитѣ цифри на разнитѣ данъци, а селенитѣ въ общи селски сабирания распрѣдѣляхѫ тия цифри на всѣка кѫща, споредъ положението, размѣтнатитѣ данъци събирахѫ мухтаритѣ и само въ случай на голѣми недобори изисквахѫ отъ конака заптиета, да плашѫтъ бѣднитѣ хора и да имъ продавѫтъ покѫщнината. Сегашнитѣ бирници или надзорници контролирѫтъ селскитѣ смѣтки. Заплатата имъ излиза отъ % на събранитѣ данъци. Тѣ размѣтѫтъ върху населението и всичкитѣ канцеларски разноски, направени въ конака по сабирането на даждията. Напр. за исхарченото мастило, за бѣлитѣ книги, за разнитѣ формуляри, окладни книжа, квитанциитѣ и пр. Всичкитѣ наглѣдници сѫ четворица, двама конни и двама пеши и стоѭтъ подъ вѣдомоството на единъ бирникъ, който само са излѣжава въ конака и получава по 10 л. т. мѣсечно.

Въ здравословно отношение края е изоставенъ на произвола. Правителственъ лѣкарь до сега не е назначаванъ. Двама лѣкари отъ Янинската Школа, отдавна сѫ настанени въ Устово и отъ тамъ ги викѫтъ въ случай на голѣма нужда и въ другитѣ села. Тѣзи цинцари въ забикалкитѣ си низъ селата сѫ испълнявали и длъжностьта проповѣдници на еллинизма и до нѣкое врѣме, заедно съ загнѣздения въ конака, като членъ въ Идарето, цинцаринъ ханджия, тѣ сѫ играли роль по чърковния въпросъ. Подирь войната, докторитѣ вече мирувѫтъ, а ханджията, ако му са попадне, тайно пошпиенува на правителството. По лекитѣ болѣсти цѣрѭтъ бабитѣ съ растривки и топлилки. Въ всѣко село има по нѣкоя жена, която отбира по нѣщо да лѣкува; има и по 3—4 баби, които умѣѭтъ да бабувѫтъ или *обиражд*ѫ*тъ*.

За сега най-голѣма мѫчнотия усѣща населението, дѣто сѣдалището на управлението е много на страна, току до самата румелийска граница и нѣкои села сѫ отдалечени отъ Пашмаклѫ по 14—15 часа, та нѣмѫтъ възможность да са ползувѫтъ. Истина по Реуфъ-Пашовитѣ реформи, каазата е раздѣлена на 5 [1]) нахии или участъци, съ по единъ мюдюръ и нахийски съвѣтъ; но далечината на казааското сѣдалище дава възможность на мюдюритѣ да прѣвишавѫтъ властьта си въ врѣдъ на населението. Впрочемъ, близината на сѣдалището до границата на автономията има и една хувава страна, а именно, може да са заварди границата отъ разбойници и поминъчнитѣ сношения между Ахѫръ-Челеби и Пловдивско да са не прѣкъсвѫтъ съвършенно, толковъ повече, че никаква митарственна прѣграда между Ист. Румелия и Одринската область не сѫществува.

Друга една обществена язва са развива въ онзи индустриаленъ — занаятчийски край. То е лихварството, което особенно слѣдъ войната крачи напрѣдъ и далечѣ не прѣдсказва хубави сѣтнини. Нѣколко богаташи раздавѫтъ на занаятчиитѣ пари съ голѣма лихва. Въ нѣкои села земѫтъ лихва до 60 %, срѣщу здрави порѫчители или залогъ въ не подвижимо имущество. Първитѣ подирь войната години

[1]) Глѣдай по-горѣ административното распрѣдѣление на Одринската область.

RodopskiStarini.com

бѣхѫ доста благополучни за абаджиитѣ и терзиитѣ, догдѣ са облѣче оголѣлото турско население, избѣгало изъ освободенитѣ страни. И наистина, тогава мнозина абаджии и терзии си отворихѫ очитѣ, ако и да бѣхѫ зели на заемъ капитали съ тежки лихви; но отъ тогава насамъ алѫшь-вериша ослабява и тежкитѣ лихви отъ день на день ставѫтъ по-усѣтни въ поминъчния животъ. Правителството никакъ не мисли за тога, общинитѣ не искѫтъ да знаѭтъ, а и самитѣ лихвари мохамеданци и християни малко искѫтъ да знаѭтъ, че най-много неприятности тѣхъ чакѫтъ отъ задлѫбяванието на тоя трьнливъ обществено-поминъченъ въпросъ.

Слѣдъ този кратъкъ очьркъ на Ардиното корито, Одринската область, Гюмюрджюнския санджакъ и Ахѫръ-Челебийската кааза, нѣка пристѫпимъ пакъ къмъ пѫтуванието.

(Слѣдва).

ПИСМА

за

Издирванието на корѣнитѣ и законитѣ въ Българский язикъ.

ПИСМО IX.

Понеже казахми за тритѣ склонения по-главното, което са отнася до правописанието на сѫществителнитѣ, то сега да кажемъ нѣщо и за нарѣчията, какъ трѣба да са пишѫтъ. Нарѣчията, понеже сѫ неизмѣняеми думи или, както ги наричами, *готови измѣнени*, зети отъ измѣняемитѣ граматически части, то най-голѣмо улеснение за правописанието имъ ще бѫде, да са узнае, кое нарѣчие отъ *коя часть* на измѣняемитѣ части е зето, и отъ кой падежь, и, щомъ са знае това, тогава ще бѫдемъ спокойни и безъ съмнѣние ще ги пишемъ всѣкога правилно. За да са направи това, най-добрѣ ще бѫде да ги раздѣлимъ на падежи, като захванимъ отъ Родителния имъ падежь и да минемъ сичкитѣ косвенни падежи, понеже нарѣчията сѫ косвенни падежи.

I. Отъ *Родителний падежъ* сѫ нарѣчията: *гори*, отъ гора, *дð-гори*, *прѝ-гори*, *отъ-гори*; *доли*, отъ долъ, *отъ-доли* *до-доли*, *при-доли*, *изъ-доли*; *вѫтра*, отъ вѫтьръ, *отъ-вѫтра*, *изъ-вѫтра*, *до-вѫтра*; *зори*, отъ зора, *отъ-зори*, *до-зори*- *прѝ-зори*; *вечера*, отъ вечеръ, *отъ-вечера*, *до-вечера*; *вечеря*, отъ вечеря, *до-вечери*,. *при-вечери*; *п'ладни*, отъ пладня, *отъ-плад-*

RodopskiStarini.com